

Deme Tamás

Építészet, tánc és látás játékkönyve

■ RÉT = betűszó: a rajz, építészet, tánc szavak rövidítése. És egy varázslatos könyv, amelyet Bedécs Hajas Ágnes írt, fotózott, szerkesztett. (A szerzői kiadású könyv megjelenését az MMA támogatta.)

Sokfunkciós, izgalmas, felfedező kötetet tart kezében az olvasó. Ez az alkotás a Rubik-kocka modelljére „hajaz”. Hatalmas variációs lehetőség van benne, az ötletek szertesztét szórt sziporkái szétfeszítik a teret, ugyanakkor titkos összefüggésekkel lep meg a sorrend, mivel egységes rend az alapja az egésznek. És a rend egésze összeáll, csak forgatni kell tudni. A RÉT betűszó egyszerűnek tűnik – a rajz-építészet-tánc játékos összetartozását, alkotó, nevelő hatását mutatja meg. Ám mihelyt belemerülünk a játékok színes beszámolóiba, kiderül, nemcsak ez a három művészeti kifejezés hat egymásra, hanem szinte valamennyi.

B. Hajas Ágnes építész, várostervező, grafikus, kalligráfus, mozdulatművész, formatervező, bútorkészítő, animátor, koreográfus, fotóművész, látványtervező, tajcsi-, jóga- és capoeira tanító, pedagógus (ez sokszorosán értendő), óvónéni, tanítónő, kutató, műhely- és kísérletvezető, környezetvédő, autodidakta filozófus és mentálhigiénés tréner, társadalomkritikus irodalmár, esszéíró, háziasszony és többgyermekes édesanya.

A kötet (tanulmánykötet, kutatási terv, kísérletleírás, vizuális és önmegfigyelő lelki napló) a szerzőjéhez hasonlóan sokszínű, tudományosan multidiszciplináris, művészileg komplex, sőt, annál több – a megvalósítható integráció maga. A főbb tárgy kétségkívül a művészi nevelés kísérlete rajzzal, építészeti és táncjátékokkal. Igen ám, de a cselekvés *hogyanja* nála mindig kilép a megszokásból. A rajz pszichológiailag, fejlődés-lélektanilag felépített, s már nem is rajz, hanem árnyékfuttatás, ytong-szobrászat. Az építészeti szemlélet nemcsak a teret, hanem a téridőt is kutatja, közben megteríti az irodalomnak, mesének, mítosznak s a filozófiának. Nagy meglepetésemre még Roland Barthes is megidéztek (annak ide-

jén Barthes hallgatója voltam a College de France-ban) – a játék révén a gyerek „megbarátkozik a látszatvilággal, de [...] csak a játékot használó tulajdonosként tudja magát elgondolni, sohasem alkotóként; nem felfedezi a világot, csak használja. [...] Kényelemszerető kis tulajdonost faragnak belőle...” – idézi a szerző civilizációnk megszórt „gyermekrongáló” pedagógiájának kritikáját. Hajas Ágnes táncot is tanít – de hogyan? Fényfestéssel, pantomimmal, fűben gázolva, ágból hajlított házat határolva, testtudatos mozdulatokkal.

A kötetnek – illetve a szerzőnek – erős lélektani, logikai és filozófiai alapozása van. A *gyermek* lényegi tulajdonságait érzékletes leírással mutatja be:

„Egy gyermek időtlen él. Teljes test-tudatosságban. Az alkotás a lételeme. Folyamatosan tanul, figyel és kezezi magát. Van benne utánzási vágy és emellett, vagy inkább ezen túl a saját tapasztalatainak, határainak keresése, túlháladása. Van benne rácsodálkozás képessége – mert a világ tényleg gyönyörű. A gyermekek szerint minden él [...] A gyermekek szemében nincsenek különböző művészeti ágak, nincsenek egymástól hermetikusan elkülönített szakterületek – természetesen hágyák át a határokat, hiszen lényük határtalan. Ők egységben látnak, egységben élnek és egységben alkotnak.”

Mivel kísérleti munkáiban leginkább az óvodás és alsó tagozatos iskolás gyerekek vettek részt, a fejlődéslelektan finom fokozatait plasztikusan mutatja be (főlölesleges pszichologizálás nélkül) a játék, a mese és a belső azonosulás (intrinsic motivation) teremtő hatásaival. Idézem:

„A gyerekekkel való egyetlen kommunikáció: a *játék*. Sem szóhasználatban, sem a feladat jellegében nem éri meg ettől eltérni, hiszen a gyerekek egy pillanat alatt elveszítik érdeklődésüket, amelyet igen nehéz újra megszerezni. A játék közegét pedig egy történet, vagy *mese* adja. Az egyik legfontosabb, a gyermeki *kíváncsiság* előhívása. Olyan feladattal, mesével kell a képzeletüket megfogni,

amelyben *mindenki* megtalálja helyét. Ha csak egy gyermek is akad, akit a feladat nem köt le, már bomlasztani kezd az a varázst, ami egyébként kialakulna. A mese akkor jó, ha mindenki és teljesen *azonosul* a feladattal.”

Másutt ekképpen elemzi a gyermek igényét:

„Minden gyermek első vágyai között szerepel a szüleinek, vagy a felnőtteknek való megfelelés, illetve az, hogy büszkének legyenek rá. Az alkotás, akárhogy is vesszük, munkának, gyakorlatnak számít. Az elmélet akkor születik, amikor a gyakorlat tudatossá válik, mert az elmélet nem más, mint képzeletben folytatott gyakorlat. Így gyakorlat nélkül hiábavaló bármilyen elméleti oktatást kezdeményezni a gyermekeknél.”

A szerző nem jegyzi a különböző alkalmazott diszciplínák kategóriáit, hanem megállapításait is belefoglalja kutatás közbeni felfedezéseibe. Nincs külön jeleméleti fejezet tehát, de feltűnnek a szemiotikai-nyelvi következtetések egy-egy gyakorlat leírásakor.

„A nyom volt az első jelkép, hiszen maga a jel a nyom hagyóját is jelentette egyben, az első jel, ami magán túlmutat. Ismét szép magyar nyelvünk rámutat, hogy e főnév egyben ige is – az állat, ember léptének nyomát nyomta bele a puha anyagba, földbe.”

Hasonlót tapasztalunk a mozdulatok, gesztusok, nyomhagyások leírásakor. A kalligráfia vagy a harcmű-

vészet gyakorlatainál nem is gondolnánk, milyen fontos a filozófiai egyensúly tudása. A dialektikus komplementaritás mind a kísérleti játéknál, mind annak általános szabályokba foglalható tudatosításánál megtalálható:

„A kalligráfia a művészetek művészete, hiszen egyesíti mind a mozdulat, mind a kép művészetét. Része ugyanúgy a harcművészet, mint a vizuális művészet. A szabály-szerűségek a kalligráfiában pontról pontra fedik a szabályszerűségeket a harcművészetekben is. Az előrelendítést egy kicsi hátrairányultság előzi meg, a jobbra ívelést egy kicsi balra kanyarulat indítja. Hogy könnyebben megértsük, elég, ha: »A követ is akkor dobjuk el legmesszebb, ha előtte az ellenkező irányban jó nagy lendületet veszünk« közmondásra, vagy a jin–jang jelentéskörére gondolunk.”

Tanulságos a kötet tágas logikai szemlélete is. Itt most az észjárás különleges, egymást kiegészítő nyugati és keleti alapformáira gondolhatunk, melyeket a neveléstudomány, meg a pszichológia olyan sokszor kifejtett (Karácsy Sándor, Erich Fromm, Mészáros László stb.) A szerző itt kritikus tükröt tart a tradicionális nyugati észjárásról és csak azt erőltető oktatás elé, és bemutatja mindazt, amit a jobb és bal félteke, valamint a gyermeki fejlődés természetében inkább a keleti gondolkodási, társaslogikai rendszerhez hasonlatosan találhatunk meg.

„A nyugati elme az *ismétlésben* hisz: »Ismételd ezer-szer, és a mozdulat, a betű, a tudás, a szabály stb. berögzül.« A »belésúlykolás«, az »Írd le 100szor!«, az »ismétlés a tudás anyja« a tudás megszerzésének fő alappillérei. A keleti elme az elmélyülésben hisz: – Csináld olyan lassan, ahogyan csak tudod, amennyire csak figyelni tudsz. Legyél jelen. Maradj folyamatos, lágy, laza, stabil, lassú. A *figyelem* beépíti a testedbe a tudást.”

B. Hajas Ágnes rendkívül egyértelműen elemzi az „oktatási rajzolgattatások” kudarcait. A jelen globalizációs, posztindusztriális, infokommunikációs társadalma (e rettenetes idegen szavak is jelzik a veszélyt) életidegen helyzeteket teremt, amelyek veszélyeztetik a gyermekek természetes figyelmét, torzítják tapasztalataikat, sémákat erőltet a fejlődő személyiségekbe. Ez legátal.

„Sok gyermek ma azért nem szeret színeztetni, vagy rajzolni, mert állítása szerint »nem tud«. Sok szülő arra panaszkodik, hogy gyermeke túl magasra teszi magának a lécet, ezért hamar elkedvetlenedik, amikor nem sikerül a képet úgy megfogalmaznia, ahogyan elképzelte. A *kudarcélmény* pedig sok gyereket akár örökre távol tart az alkotástól. Óvodapedagógusok is irtják a *hibákat*, rászólnak a gyermekekre, ha „kiment a vonalból”. Darabos kézmozdulatainak még parancsolni nem tudó gyermek

gyakran előbb él meg szégyenérzetet hibái miatt, mint hogy az alkotás örömét felfedezhetné. [...] A mai gyermekek a *kudarc*élményt nem tudják megfelelően kezelni. Adódik ez a nevelésből és a környező világ adottságaiból is. A visszautasítást, a nem szót nem hallják. A megélt kudarcot a gyermekek dühkitöréssel fogadják, sokan teljesen kifordulnak magukból. Egy másik, korábban említett probléma a *hibáktól* való félelem.”

Szerzőnk hitet tesz a természetes fejlődés, a természetes anyagok és megkerülhetetlen munkát (is) jelentő konkrét alkotási gyakorlatok mellett. Az alkotásnál felismerteti a gyerekekkel, hogy se a késztermékek használata, se a gyors érzelmi leereaglás hányavetisége nem adja meg azt az örömet, amelyet saját kreativitásuk, alkotóképességük teljes „beleadottsága” hozna.

„Az ő kezükbe nem kerül egy-egy fából farigcsált játék, agyagból meggyúrt forma, amelyen teremtő emberi kezek nyomai láthatók. Egy hatalmas szakadék feszül a gyerekeket körülvevő, ipari tárgyak özöne és a természetes, emberi kéz formálta játékok között. Mivel az utóbbival nem találkoznak, az előzőnek meggyártását, alakítását »titok« lengi körül, nincs fogalmuk arról, hogy a »dolgok« hogyan születnek. Egyszerűen KÉSZEK. [...] A GYORS alkotás evidenciája megmutatkozik abban is, hogy a gyermekek többsége összecsapja a rajzát, *silány* minőségben dolgozik. Gyors sikert vár el az alkotás minden terén – ott is, ahol a bravúros technika nem áll szolgálatában. Ők ugyan rászánták azt az időt, amelyet az alkotásra »kell«, ám ceruzával ennyi sikerült csak [...] Ezen a téren is, ha a játékok az intelligensek a gyermekek helyett, akkor a gyermeknek mi szerepe marad? Az ilyen játékokon szocializálódott gyerekeket nem fog izgalomba hozni egy olyan anyag, amely csakis az ő kezük munkája által alakul majd, mint például az agyag. Nem ülnek oda egy fehér papírlap elé, mert az túl üres. Ez nekik – ebben a formában – unalmas. Ellenben ha az agyagot egy negatív formába nyomkodják, a kifordított késztermék láttán rögtön ragyog a szemük, hiszen ezt ŐK csinálták.”

Együttlátó szemlélet, avagy holisztika. A szerző a modern társaslélektan, neveléstudomány s az orvostudomány több ágának jelen felfogása szerint elkerüli, elveti a kávéskalanas ismeretadagolás s a „kis elemektől haladunk a nagy dolgok felé” jellegű gyerekbutítást a nevelésben. Tudja, felfedezte maga is, hogy a természetes észlelés (és alkotás) is eredendően holisztikus, azaz elsődlegesen teljes egészben látó, amelyből másodsorban következnek majd a létrehozás, kidolgozás szerkezetei, elemei.

„A lényeg az egészlátás felől a részletekig való haladás, közben egy sűrítési folyamattal a dolog esszenciáját nye-

ri ki. A gyermekek tehát letáncolják az írásjegyet. Amíg csak *elemeket* adunk a kezébe, nem tehet mást, mint *variációkat* gyárt – a sematikus elemek adta szabadság egyben korlát is. Bár a variációk száma végtelen, de egy bizonyos keretből nem tud kitörni. A formálás igazi szabadságát akkor értik és élik meg, amikor agyagot formálnak.”

B. Hajas Ágnes könyvében, úgy emlékszem, egyszer sem jelenik meg az „integráció” kifejezés, így a rácsodálkozás erejével lehet kimondani kutatásairól, kísérleti munkáiról, hogy használja, alkalmazza „Kolumbusz tojását” – azaz magától értetődő természetességgel jut el a több művészeti kifejezést egyesítő (integratív) szemlélethez, gyakorlathoz. Nem előre rágott ételt ad a gyere-

keknek, hanem megtanítja őket az étel előállítására, elkészítésére és ízléses tálalására, a szellemi agapé tápláló és élvezetes ízeinek elfogyasztására. A művészetet nem külön darabokban, nem illusztrációkban, hanem élő, eleven nyelvként tanítja, neveli, növeli. Nem titkolja, maga is elnémul a „váratlan” kis csodák meglepetésein. Ilyenkor előtör belőle a költői hang, és az építész himnikus hangon szól „tárgyairól”, vagyis alanyairól, a gyerekekről:

„Egy gyermek figyelme.

Megfigyelem, megismerem, Megismerem, megszeretem. Csodálom, mert nem értem. Az apró részletek megfigyelése, nézése, tapintása, ízlése, szaglása, hal-

lása – egy gyerek figyelme. Az összes érzékszervét arra használja, hogy jobban megismerje a világot, ami körülveszi. Mindent. Egy gyerek még egységben érzel. Mint ahogyan a testi érzékelésből is az összes érzékszerve kiveszi a részét, ugyanúgy igaz ez a test, lélek és szellem hármasságára is. A tudatát a szívetől nem választja el. Egy gyerek számára minden él. Minden érez. Minden szeret. A gyerekek csodálják és tisztelik a világot. Míg felnövünk, általában e két dolgról feledkezünk csak meg. Egy gyermek semmi elutasítást nem érez az új iránt. Kíváncsi és felfedez. Felfedezni csak bizalommal, csodálattal lehet. A figyelem idő. Az idő, amit figyelemmel töltünk, szeretetté alakul át. Egy

fogadalma nyomán megvalósult jegyzetsorozatot mutat be. Az év 365 napján mindennap rajzolt képet, 2000. január 1-jétől 2001. január 1-jéig. Ez még magában nem lenne különleges. Ám a mód (megint a „hogyan”), amelyel alakváltozások, kalligráfiák sorozatán keresztül bemutatja saját életére való képi reflektálását (feltárva várandóssága, szülése jelképi „nyomait” és vizuális gondolatait), az megrendítően, költőien szép, s az olvasót továbbgondolásra készítő eszmélet-áradás.

A kérdésre, kinek ajánlható ez a könyv, egyszerű a válasz. Mindenkinek, akinek van érzéke a művészethez, van éhsége a fejlődésre, a másoktól tanulásra, akinek van kedve a belső utakra.

Szinte elengedhetetlen alapkönyv lehet ez a kiadvány a vizuális képalkotóknak, a táncal, építészettel foglalkozóknak, művészetpedagógusoknak, szakkörvezetőknek, gyermekház- és játszóházvezetőknek, s a művészeti egyetemeken és a pedagógusképzésben tanuló majdani óvodapedagógusoknak, tanítóknak, tanároknak. Ez a mű tankönyvi minősítést kér.

Köszönet illeti a Magyar Művészeti Akadémiát a remek képekkel gazdagított mű kiadásának támogatásáért.

dolgot figyelni minden szemszögből, szeretettel, az új, a véletlenek befogadásával – úgy, mint egy gyerek – ez az alkotói módszerem.”

Ráadás.

Az igazi alkotók szoktak valami meglepetést tartogatni művük bemutatása vége felé. B. Hajas Ágnes is tartogat ilyen szellemi desszertet a könyve utolsó oldalain. Kilép a kifelé tartó, pedagógiai bölcsességet sugárzó szerepből, és befelé indul. Egészen elképesztő az a váratlan őszintesége, amellyel beavatja az olvasót önnön intim testi-lelki-szellemi naplójába.

Az *ezredváltás naplója* című zárófejezetben egy újévi